

У цьому числі збірника подаємо підбірку ділових документів XVI ст.: дві справи з актової книги Луцького гродського уряду 1561 року (публікація В.М. Мойсієнка), сім справ з актової книги Крем'янецького земського суду 1568 року (публікація Л.В. Литвинчук) та привілей польського короля Жигимунта Київському магістрату 1542 року (публікація В.М. Титаренко). Названі документи мають неабияке значення для дослідження історії мови. Особливо зростає актуальність студій цих пам'яток у контексті дискусійних публікацій* щодо визначення етнічного статусу мови Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої на теренах Білорусі та півночі України у XVI–XVII ст.: від повного заперечення термінів “білоруська” й “українська” для кваліфікації мови цих документів і впровадження поняття “західноруське наріччя” до однозначного трактування цієї мови як старобілоруської. Вже попередній аналіз та зіставлення особливостей мови, принаймні, актових книг земських, підкоморських та гродських судів Житомира, Києва, Овруча, Крем'яця, Володимир-Волинського, Луцька, Бреста, Мінська, Вільного, Холма, Трок показує, що писарі, які вели записи справ, дотримувалися добре вироблених на той час орфографічних норм, що постали на місцевому мовному ґрунті. Близька фонетична, морфо-логічна та лексична основа справ, наприклад, із Житомира та Троку – очевидна. Якщо Литовську метрику однозначно деякі вчені зараховують до пам'яток білоруської мови, тоді логічно буде білоруськими вважати і документи Луцьких та Крем'янецьких актових книг. Але ж це територіально-мовний нонсенс. “Руська” мова, що набула статусу державної у Великому Князівстві Литовському і протягом ще тривалого часу використовувалася у Речі Посполитій на землях українсько-білоруського суміжжя, постала на польській лінгвальній основі. Південно-українські фонетичні риси (h > i; o, e > i у новозакритому складі) та північно-східно білоруські (акання, цекання, дзекання), що разом з іншими становлять нині визначальні особливості української та білоруської літературних мов окресленого періоду та ареалу, виступають лише спорадично.

У контексті вищезазначеного публікація пропонованих документів є важливою і нагальною, яка, сподіваємося, певною мірою проллє світло на вирішення проблеми визначення етнічної належності мови пам'яток українсько-білоруського пограниччя XVI–XVII ст.

Віктор Мойсієнко.

* Свяжінскі У. Праблема ідэнтыфікацыі афіцыйнай мовы Вялікага Княства Літоўскага // *Metriciana*. – Мінск, 2001. – С. 109-136.

**АКТОВА КНИГА ЛУЦЬКОГО ГРОДСЬКОГО УРЯДУ
1561 РОКУ.***

Лh(Т) БО(Ж) НАРО(Ж) АФКА МЦА МА# А ДНЯ

Казано записаты. Присила(л) до мене, Бориса Ивановича Совы, по(д)старосте(го) лу(ц)кого к̃нз Яко(в) его м̃л(ст) Васи(л)еви(ч) Кропо(т)ка Ялове(ц)ко(го), поведаючи в форобе до(ч)ки своеє, п̃неє Ма(р)и Васи(л)евоє Приверезо(в)ское и проси(л) в вижа, при которо(м) бы вна за доброе паме(ти) своеє тастаме(нт) справова(ти) мела. Ино я з ураду замку гд̃рско(го) Лу(ц)ко(го) з старо(ст)ва п̃на моего его мл(сти) к̃нз# Богуша Федоровича Коре(ц)кого посыла(л) есми вижо(м) Миха(и)ла Ма(р)тиновича Поло(ц)кого.

Которы(и) виж та(м) бы(в)ши и в(т)тол# приеха(в)ши, ста(в)ши передо (м)ною весполо(к) и(з) служе(б)нико(м) кн̃з# Якова Ялови(ц)кого визнава(л) и вповеда(л) ты(м) вбычае(м), и(ж) п̃ни Ма(р)я Яково(в)на Васи(л)евая Привередо(в)ская, будучи во (и)ме(н)ю Привередове лежала и форобе свое(и) еще за зупо(л)ное а доброе памяти своеє при мне вижу вр#дово(м) и при за(ц)ны(х) люде(х) добры(х) шля(х)ты доброе и (в)сю мае(т)но(ст) свою кому хотечи водле мы(с)ли своеє в(т)казовала и тастаме(нт) встато(ч)ное воли своеє справова(ти) казала. И кгды(ж) тастаме(нт) написано и перед нею прочитано, то(г)ды вна просила ты(х) за(ц)ны(х) люде(и) п̃но(в) а приятеле(и) свои(х), которые на то(т) ча(с) при те(с)таме(н)те справова(н)я были, абы печа(ти) сво(и) приложили и(х) м̃л(с)ти за про(з)бою ее печа(т) сво(и) до того тастаме(н)ти приложи(ти) рачи(ли), где ту(т) же, стоечи передо (м)ною, служебни(к) к̃нз# Якова

* Книга зберігається у ЦДІАУ м. Києва.
Ф. 25, оп. 1, спр. 3.

Ялове(ц)кого поклада(л) тастаме(н)ть по(д) пєча(т)ми люде(и) добры(х) и бы(л) вычита(н) споча(т)ку аж до ко(н)ца. Которы(и) тастаме(нт) та(к) с# в себе маеть.

Во (и)м# створител# моего я, раба бо(ж)я Ма(р)а, жона Васи(л)я Привередо(в)ского вырозумела есми, и(ж) я (...) ннпє(в)нє(и)шо(го) ко(ж)дому ч̃лвку ништо и(н)шое, w(д)но смє(р)ть (...) будучи на свете форобою (...) розуме казала
100 зв. справу сию мою духо(в)ницу (останный рядок не читабельный) //

Еє справила наперо(д) если м# г̃д богъ с того света вз#ти рачи(т) до(ч)ку свою по...у...ю его свето(и) м̃л(с)ти а тело мое wтє(ц) мо(и) к̃нзъ Яко(в) Кроко(т)ка Ялови(ц)ки(и) а му(ж) мо(и) па(н) Василє(и) Привередо(в)ски(и) его ховати маю(т) в чесно(го) креста у Еловичо(х), и му(ж) мо(и) Василє(и) с ты(х) мои(х) рухомы(х) рєчє(и), которы(и) в нє(?) в дому с# доста(ли) да(ти) по души мое(и), по цє(р)квямъ ялови(ц)ки(м), яко та(м), где будє(т) тє(ло) мое лежа(ти) в чесно(го) креста та(к) и на тую цє(р)ко(в) светого Дми(т)рєя, и(ж) го(д) w(д) годи по мн̃ памє(т) во(д)лу(г) закону нашего хрєст#(н)ско(го) бывала а на то с# ткнє(т) вси(х) має(т)ностє(и) та(к) тє(ж) и готовы(х) грошє(и), которыє по до(л)го(м) єсть срє(б)ра, перє(л), ша(т) вшєл#ки(х), конє(и) бы(д)ла, цену (?) котло(в) и вси(х) домовы(х) рєчє(и), которы(и) # вси ты(и) w(т) мала и до велика з дому w(т)ца своего его м̃л(с)ти к̃нз# Якова Кроко(т)чина привє(з)ла и на(и)н#ла в до(м) ку жалобє п̃на Привередо(в)ского, то вси(и) ты(и) рєчи маю(т) с# w(ст)ати при мужи моемъ, а wтє(ц) мо(и) и до(ч)ка моя, которую маю с пє(р)вы(м) мужо(м) мои(м) Васи(л)ємъ Красо(в)скимъ и ни(х)то з бли(з)ки(х) мои(х) ты(х) вси(х) мои(х) рєчє(и) на мужи мое(м) пану Васи(л)ю Привередо(в)ско(м) почиквати (?) не маю(т), што с# дотычє(т), и(ж) му(ж) мо(и), па(н) Василє(и) Привередо(в)ски(и) зоста(л) мн̃ винє(н) дв̃хстє ко(п) грошє(и), на што и запи(с) его є(ст), а другую дв̃хстє ко(п) грошє(и) в̃но мне wправи(л) на третє(и) части имє(н)и своє(м) Привередо(в)скомъ, на што (ж) и запи(с) по тому (ж) єсть, если его светая м̃л(ст) с то(го) света рачи(т) вз#ти душу мою то(г)ды и тє(н) мо(и) его мл(ст) к̃нзъ Яко(в) Кропо(т)ка а д#(д)ко мо(и) па(н) Дмитр̃ь Кози(н)ски(и) маю(т) вє(д)лу(г) записо(в) мужа

моє(го) п̃на Васи(л)я своїхъ Приверєдо(в)скогo всю спо(л)на чотыриста ко(п) гроше(и) по(л)ски(х) на не(м) справити, або па(н), ве(д)лу(г) записо(в) маю(т) с# (...) в части єго Приверєдо(в)скоє увезе(н)є и то все(м) де(р)жава (...) // поки до(ч)ка моя, которую мала с пе(р)вы(м) мужо(м) мо(и)м Васи(л)є(м) Красно(в)ски(м), ле(т) свои(х) доросте(т) в то(т) ча(с) вихова(в)ши єє, заму(ж) wте(ц) мо(и) и д#(д)ко мо(и) с тыми чоты(р)масты копами гроше(и) вида(ти) маю(т) и wсобливе єми сле(з)не просила w(т)ца своєго к̃нз# Якова Ялови(ц)кого и д#(д)ка своє(го) п̃на Дмитра Кози(н)скогo, и(ж) бы до ле(т) тую до(ч)ку мою W(в)дю(х)ну, которую(м) с пе(р)вы(м) мужо(м) свои(м) прибыла цно(т)ливе а до(б)ре в свои(х) wпека(х) и ув обороне мєли, па(к) ли (ж) чогo бо(ж)є ихова(и), на тую до(ч)ку мою W(в)дю(х)ну сме(р)ти, то(г)ды тая чотыриста ко(п) гроше(и) ма(л)жоно(к) мо(и), па(н) Василе(и) Приверєдо(в)ски(и) тепе(р) пре(з) листы сво(и) записа(л), яко(м) пе(р)ве(и) все(и) духо(в)ницы моє(и) выwбразила та(к) и тепе(р) пре(з) руки w(т)ца и д#(д)ка моєго всмь се(с)тра(м) мои(м) рожены(м) має(т) быти w(т)дана, а сєстры мо(и) тую суму п̃нзе(и) маю(т) промє(ж)ку себє ро(з)дели(т), а не мєла єми при собє гє(р)бу моєго. И просила єми єго м̃л(с)ти w(т)ца своєго к̃нз# Якова Кроко(т)ки и єго мл(с)ти на про(з)бу мою вчини(т) то рачи(л) и печат(т) свою приложи(л) к се(и) моє(и) духо(в)ницы. А при то(м) были и того добре св̃доми люди добрыє єго м̃л(ст) к̃нзъ Бо(г)да(н) Васи(л)єви(ч) Маса(л)ски(и) а па(н) Сємє(н) и па(н) Да(х)но Миха(и)ловичи з Броховича Перека(л)ские, яко (ж) истне и(х) м̃л(с)ти всихъ ве(р)хо wписаны(х) пано(в) просила єми w приложє(н)є печатє(и) к се(и) моє(и) духо(в)ницы и(х) м̃л(с)ти на про(з)бу мою то вчинити рачили и печати сво(и) к не(и) приложили.

Писа(н) и Приверєдове лета божого нароже(н)# тисєча п#(т)со(т) ше(ст)дєс#(т) пе(р)вого м̃ца мая пе(р)вого дня. И проси(л) к̃нзъ Яко(в) Кроко(т)ка пре(з) служє(б)ника своєго мене за то, абы то было записано. А та(к) то вижово со(з)на(н)є и тастамє(нт) слово w(т) слова до кни(г) замковы(х) записати казаль.

101 зв. // Того (ж) м̃ца мая з д̃ня.

Казано записати. Присыла(л) до мене, Бориса Ивановича

Совы, подстаро(с)тего лу(ц)кого его и(ж) па(н) Миха(и)ло Мышка, по(д)старости(и) мозы(р)ски(и), жалуючи и вповедаючи ты(м) вбычає(м), што (ж), де(и), его м̃л(с)ть к̃нзъ Костє(н)ти(н) Костє(н)тинови(ч) Устро(з)ки(и), воевода кие(в)ски(и), ма(р)шал(о)к Во(л)ы(н)скоє земли, староста володимє(р)ски(и) вр#(д)нику его ва(р)ко(в)скому Матысу и люде(м) ва(р)ко(в)ски(м) вповеды и по(х)ва(л)ки чини(т) на здоро(в)є и(х) стои(т) хотєчи и(х) в го(р)ло приправи(ти). Дл# которы(х), де(и) в(т)поведе(и) и по(х)вало(к) то(т) вр#(д)ни(к) и по(д)даные его м̃л(сти) люди ва(р)ко(в)ские небе(з)пе(ч)ны здоро(в)я свое(го). А ку тому, де(и), часо(в) не(д)авно прошлы(х) в по(ст) велики(и) пере(д) Велико(д)немъ за дви недели м̃ца ма(р)та два(д)ца(т) трете(го) д̃н# вр#(д)ни(к) дубє(н)ски(и) па(н) Гнево(ш) Воронови(ч) за росказа(н)емъ его м̃л(сти) кн#же(ц)ки(м) насла(в)ши умыслне по(д)даны(х) его м̃л(сти) к̃нзъ Костє(н)тина Погорелє(ц)ки(х) Кра(т)чи(н)ски(х) мо(ц)но кгвал(т)о(м) на влостивы(и) кгрун(т) в дуброву име(н)# Ва(р)ко(в)ского п#гина(д)ца(ти) члвко(в) его мл(с)ти ва(р)ко(в)ски(х) по(з)бывали и помо(р)довали и п#герона(д)цатєро конє(и) з возы, с хомутами, з сокєры. А з ни(х) самы(х) сє(р)м#ги, кожухи, шапки, поясы с калитами и с пен#(з)ми в ни(х) побр(а)ли и шкоды немалы(и) поделали. Которы(х), де(и), ты(х) вси(х) шко(д) рєєстръ написаны(и) в сєбе бы(ти) поведаю(т). А потомъ, де(и), ку(х)а(р) его м̃л(сти) на (и)м# Станисла(в) з ыме(н)я Ва(р)ковк(и) еха(л) до Боро(ц)...? Черє(з) име(н)є его м̃л(сти) к̃нзъ Костє(н)тиново Ивани. В то(т), де(и), ча(с) по(д)даные кн#же(ц)киє ива(н)ски(и) перене(м)ши того ку(х)ара на доброво(л)но(и) дорозе во (И)ваню є(го) самого бе(з)неви(н)не зби(ли) и на (...) рєчє(и) побр(а)ли, домагаючис# в не(го) нияко(го) мыта, которого, де(и), в(н) вси шкоды на рєрєстрє мєновитє спєчоные вси має(т) хотє(чи) его м̃л(ст) па(н) Миха(и)ло Мы(ш)ка в то мови(т) проси(л) записати.

102

Бы(ло) записано. А та(к) я тую жалобу и вповеда(н)є // его м̃л(с)ти до кни(г) замковы(х) записати казали.

Підготував до друку Віктор Мойсієнко.